

BẢO ĐẢM QUYỀN BÀO CHỮA CỦA NGƯỜI BỊ BUỘC TỘI LÀ NGƯỜI CHƯA THÀNH NIÊN THEO BỘ LUẬT TỔ TỤNG HÌNH SỰ

TĂNG VĂN HOÀNG*

Bảo đảm quyền bào chữa của người bị buộc tội là người chưa thành niên trong Bộ luật Tố tụng hình sự là một quy định nhân đạo, phù hợp với đặc điểm lứa tuổi, tâm sinh lý và sự phát triển của người chưa thành niên. Việc bảo đảm quyền bào chữa không chỉ bảo vệ quyền con người, quyền công dân mà còn giúp cơ quan tiến hành tố tụng xác định chính xác sự thật khách quan của vụ án, bảo đảm hoạt động tố tụng công bằng và không bỏ lọt tội phạm. Trên cơ sở phân tích thực trạng, bài viết đề xuất một số giải pháp nhằm tăng cường bảo đảm quyền bào chữa của người bị buộc tội là người chưa thành niên theo pháp luật tố tụng hình sự.

Từ khóa: Quyền bào chữa; bảo đảm quyền của người bị buộc tội; người chưa thành niên; Bộ luật Tố tụng hình sự.

Ensuring the right to defense of juvenile defendants under the Criminal Procedure Code is a humanitarian provision that is consistent with the characteristics of age, psychology, and the incomplete development of minors. Ensuring the right to defense not only aims to protect human rights and citizens' rights but also contributes to assisting the procedural authorities in accurately determining the objective truth of the case, thereby ensuring that judicial proceedings are conducted fairly, transparently, and without impunity. Based on an analysis of the current situation, this article proposes several solutions to strengthen the protection of the right to defense of juvenile defendants in accordance with criminal procedure law.

Keywords: Right to defense; protection of defendants' rights; juvenile defendants; Criminal Procedure Code.

NGÀY NHẬN: 12/7/2025

NGÀY PHẢN BIỆN, ĐÁNH GIÁ: 28/8/2025

NGÀY DUYỆT: 18/9/2025

DOI: <https://doi.org/10.59394/qlnn.356.2025.1296>

1. Đặt vấn đề

Quyền bào chữa là một trong những quyền cơ bản của con người, được ghi nhận trong nhiều văn kiện pháp lý quốc tế và quốc gia. Mặc dù pháp luật đã có những quy định về bảo đảm quyền bào chữa cho người chưa thành niên nhưng trên thực tế vẫn còn nhiều khó khăn và thách thức. Bài viết phân

tích các quy định pháp luật hiện hành, chỉ ra những hạn chế và đề xuất các giải pháp nhằm tăng cường bảo đảm quyền bào chữa của người bị buộc tội là người chưa thành niên theo pháp luật tố tụng hình sự.

* NCS của Trường Đại học Luật Hà Nội

2. Thực trạng quy định pháp luật về bảo đảm quyền bào chữa của người bị buộc tội là người chưa thành niên

Quyền bào chữa của người chưa thành niên bị buộc tội là khái niệm bao gồm tổng hợp các hành vi tố tụng do bị can, bị cáo là người chưa thành niên được pháp luật cho phép tự thực hiện hoặc nhờ một chủ thể khác thực hiện nhằm mục đích phủ nhận một phần hay toàn bộ nội dung buộc tội của cơ quan tiến hành tố tụng, giảm nhẹ hoặc loại trừ trách nhiệm hình sự cho người chưa thành niên bị buộc tội trong vụ án hình sự¹. Việc quy định quyền bào chữa đối với người chưa thành niên bị buộc tội là một nguyên tắc hiến định, thể hiện tính ưu việt, dân chủ và nhân đạo của pháp luật Việt Nam. Ngay từ bản *Hiến pháp* đầu tiên của Việt Nam năm 1946, quyền bào chữa đã được quy định cụ thể: “người bị cáo được quyền tự bào chữa lấy hoặc mượn luật sư”²; đặc biệt, sự ra đời của *Hiến pháp* năm 2013 và *Bộ luật Tố tụng hình sự* năm 2015 đã đánh dấu một bước ngoặt quan trọng, rõ ràng và chặt chẽ về quyền bào chữa của người chưa thành niên bị buộc tội. Cụ thể:

Thứ nhất, chủ thể có quyền bào chữa. Tại khoản 1 Điều 16 *Bộ luật Tố tụng hình sự* năm 2015: “người chưa thành niên bị buộc tội là người bị bắt, người bị tạm giữ, bị can, bị cáo có quyền bào chữa theo quy định. Như vậy, so với Điều 11 *Bộ luật Tố tụng hình sự* năm 2003: “người bị tạm giữ, bị can, bị cáo có quyền tự bào chữa hoặc nhờ người khác bào chữa” thì *Bộ luật Tố tụng hình sự* năm 2015 đã quy định mở rộng chủ thể có quyền bào chữa và khẳng định cụ thể về quyền bào chữa của người chưa thành niên bị buộc tội theo khoản 4 Điều 31 *Hiến pháp* năm 2013: “người bị bắt, tạm giữ, tạm giam, khởi tố, điều tra, truy tố, xét xử có quyền tự bào chữa, nhờ luật sư hoặc người khác bào chữa”. Trong đó, quyền bào chữa của người

chưa thành niên bị buộc tội áp dụng cho cả các đối tượng là người bị bắt trong trường hợp phạm tội quả tang, người bị bắt theo quyết định truy nã và người bị giữ trong trường hợp khẩn cấp. Do đó, ở bất cứ giai đoạn nào từ thời điểm người chưa thành niên bị cơ quan có thẩm quyền bắt, giữ bao gồm cả trường hợp bị tạm giữ trong trường hợp khẩn cấp thì người chưa thành niên đều có quyền bào chữa để bảo đảm quyền lợi theo quy định.

Thứ hai, về nguyên tắc tiến hành tố tụng đối với người dưới 18 tuổi. Điều 414 *Bộ luật Tố tụng hình sự* năm 2015 quy định: “1. Bảo đảm thủ tục tố tụng thân thiện, phù hợp với tâm lý, lứa tuổi, mức độ trưởng thành, khả năng nhận thức của người dưới 18 tuổi; bảo đảm quyền và lợi ích hợp pháp của người dưới 18 tuổi; bảo đảm lợi ích tốt nhất của người dưới 18 tuổi; 2. Bảo đảm giữ bí mật cá nhân của người dưới 18 tuổi; 3. Bảo đảm quyền tham gia tố tụng của người đại diện của người dưới 18 tuổi; nhà trường, Đoàn thanh niên, người có kinh nghiệm, hiểu biết về tâm lý, xã hội, tổ chức khác nơi người dưới 18 tuổi học tập, lao động và sinh hoạt; 4. Tôn trọng quyền được tham gia, trình bày ý kiến của người dưới 18 tuổi; 5. Bảo đảm quyền bào chữa, quyền được trợ giúp pháp lý của người dưới 18 tuổi; 6. Bảo đảm các nguyên tắc xử lý của *Bộ luật Hình sự* đối với người dưới 18 tuổi phạm tội; 7. Bảo đảm giải quyết nhanh chóng, kịp thời các vụ án liên quan đến người dưới 18 tuổi”.

Như vậy, đây là các nguyên tắc quan trọng trong hoạt động tiến hành tố tụng có sự tham gia của người chưa thành niên mà các cơ quan tiến hành tố tụng, người tiến hành tố tụng phải tuân thủ để bảo vệ quyền và lợi ích của người chưa thành niên. Việc ghi nhận, quy định các nguyên tắc tiến hành tố tụng này thể hiện quan điểm, chính sách nhân đạo của Nhà nước, tạo điều kiện tối đa

bảo vệ quyền và lợi ích của người chưa thành niên trong hoạt động tố tụng giải quyết vụ án hình sự, vốn là các hoạt động mang tính quyền lực nhà nước, có tính cưỡng chế và nghiêm khắc.

Thứ ba, về quyền được bào chữa chỉ định. Điểm b khoản 1 Điều 76 *Bộ luật Tố tụng hình sự* năm 2015 (sửa đổi, bổ sung năm 2025) đã mở rộng diện người bào chữa gồm cả trợ giúp viên pháp lý để bào chữa cho người bị buộc tội là người dưới 18 tuổi: “cơ quan có thẩm quyền tiến hành tố tụng phải chỉ định người bào chữa cho người bị buộc tội có nhược điểm về thể chất mà không thể tự bào chữa; người có nhược điểm về tâm thần hoặc là người dưới 18 tuổi. Đây là quy định phù hợp với nhu cầu và điều kiện thực tiễn hiện nay khi đa phần trợ giúp pháp lý đều không có thể luật sư nên khó khăn trong việc tiếp cận và bảo vệ quyền lợi cho người bị buộc tội.

Thứ tư, về quyền tự bào chữa và nhờ người khác bào chữa. Tại khoản 1, khoản 2 Điều 422 *Bộ luật Tố tụng hình sự* năm 2015 quy định: “1. Người bị buộc tội là người dưới 18 tuổi có quyền tự bào chữa hoặc nhờ người khác bào chữa; 2. Người đại diện của người dưới 18 tuổi bị buộc tội có quyền lựa chọn người bào chữa hoặc tự mình bào chữa cho người dưới 18 tuổi bị buộc tội”. Đây là một quy định nhân văn, phù hợp đặc điểm về lứa tuổi, tâm sinh lý và sự phát triển về thể chất của người dưới 18 tuổi. *Bộ luật Tố tụng hình sự* năm 2015 đã trực tiếp thể hiện, thực hiện quyền này. Ngoài ra, người bị buộc tội là người dưới 18 tuổi cũng được hưởng các quyền, như: tự bào chữa, quyền được nghe, được biết lý do mình bị bắt, được biết lý do mình bị khởi tố...

Các quy định pháp luật hiện hành đã có những điểm riêng biệt khi xét xử người dưới 18 tuổi. Tuy nhiên, việc áp dụng trên thực tế vẫn còn nhiều bất cập, như:

(1) Thiếu đội ngũ chuyên trách: hiện nay, Việt Nam chưa có cơ quan hay đội ngũ cán bộ chuyên trách để giải quyết các vụ án liên quan đến người dưới 18 tuổi. Điều này dẫn đến tình trạng không có sự phân biệt rõ ràng giữa các vụ án do người vị thành niên thực hiện và người trưởng thành, từ giai đoạn khởi tố, điều tra, truy tố, xét xử đến thi hành án;

(2) Nhiều luật sư không được đào tạo chuyên sâu về tâm lý học và khoa học giáo dục, thiếu kiến thức cần thiết để làm việc hiệu quả với người vị thành niên phạm tội. Một số luật sư được chỉ định chỉ tham gia một cách hình thức, miễn cưỡng;

(3) Sự phối hợp chưa hiệu quả: các đoàn luật sư đôi khi chậm trễ trong việc cử người bào chữa, gây khó khăn và gián đoạn cho quá trình tố tụng;

(4) Thiếu môi trường xét xử thân thiện: mặc dù *Bộ luật Tố tụng hình sự* năm 2015 đã quy định riêng về thủ tục đặc biệt nhưng trên thực tế, phiên tòa xét xử người dưới 18 tuổi vẫn diễn ra tại phòng xử án chung với người trưởng thành với không khí trang nghiêm và thủ tục rập khuôn. Môi trường này không phù hợp với tâm lý nhạy cảm, dễ bị ảnh hưởng của người chưa thành niên.

3. Một số giải pháp

Một là, đơn giản hóa thủ tục bào chữa: rà soát, bổ sung các quy định để luật sư có thể tham gia ngay vào vụ án mà không cần thủ tục đăng ký rườm rà. Việc này giúp giải quyết tình trạng mâu thuẫn giữa thời gian bắt buộc phải lấy lời khai (trong vòng 12 giờ) và thời gian để hoàn tất thủ tục bào chữa (tối thiểu 24 giờ). Việc rút ngắn thời gian này sẽ giúp bảo vệ quyền lợi của người dưới 18 tuổi ngay từ giai đoạn đầu của quá trình tố tụng.

Hai là, bổ sung chế tài xử lý vi phạm: cần có các quy định rõ ràng để xử lý những cá nhân hoặc cơ quan cản trở quyền bào chữa

của người dưới 18 tuổi hoặc hoạt động hợp pháp của luật sư. Điều này nâng cao tinh thần trách nhiệm của người tiến hành tố tụng và bảo đảm quyền bào chữa được thực hiện đầy đủ.

Ba là, hoàn thiện thủ tục tố tụng thân thiện: tiếp tục hoàn thiện các quy định và hướng dẫn để phiên tòa xét xử người dưới 18 tuổi trở nên thân thiện và phù hợp với tâm lý lứa tuổi. Vì vậy, cần có phòng xử án riêng, phù hợp với lứa tuổi, tránh không khí trang nghiêm và rập khuôn như các phiên tòa xét xử người trưởng thành.

Bốn là, đào tạo đội ngũ chuyên trách: xây dựng và phát triển đội ngũ cán bộ chuyên trách, bao gồm: điều tra viên, kiểm sát viên, và thẩm phán, có kiến thức sâu về tâm lý, giáo dục và khoa học về tội phạm vị thành niên. Đồng thời, các đoàn luật sư cần tổ chức các khóa đào tạo chuyên sâu về kỹ năng làm việc với người dưới 18 tuổi.

Năm là, thiết lập cơ chế phối hợp hiệu quả: thành lập cơ chế phối hợp thường xuyên và chặt chẽ giữa các cơ quan tố tụng và đoàn luật sư. Các đoàn luật sư cần chủ động cử luật sư tham gia tố tụng khi có yêu cầu, đặc biệt là trong các trường hợp chỉ định bào chữa.

Sáu là, tăng cường trách nhiệm của luật sư: các tổ chức luật sư cần giám sát chặt chẽ để bảo đảm các luật sư được chỉ định thực hiện đầy đủ trách nhiệm của mình, không tham gia một cách hình thức. Cần có cơ chế khuyến khích và xử lý nghiêm các trường hợp luật sư thiếu trách nhiệm, làm ảnh hưởng đến quyền lợi của trẻ vị thành niên.

4. Kết luận

Quyền bào chữa của người bị buộc tội là người chưa thành niên trong tố tụng hình sự đã cụ thể hóa nguyên tắc bảo đảm quyền con người trong tố tụng hình sự và cam kết

của Việt Nam trong việc thực thi các điều ước quốc tế về quyền trẻ em. Mặc dù *Bộ luật Tố tụng hình sự* năm 2015 (sửa đổi, bổ sung năm 2025) đã quy định tương đối đầy đủ, nhưng thực tiễn áp dụng còn nhiều bất cập. Do đó, cần tiếp tục hoàn thiện pháp luật và cơ chế thực thi theo hướng chuyên biệt, hiệu quả và thân thiện hơn nhằm bảo đảm đầy đủ quyền bào chữa và góp phần xây dựng nền tư pháp công bằng, nhân văn và phù hợp với chuẩn mực quốc tế □

Chú thích:

1. Loan Chì, Võ Thị Kiều Trang (2021). *Bất cập và giải pháp về quyền bào chữa của người bị buộc tội là người chưa thành niên theo pháp luật Việt Nam hiện hành*. Tạp chí Nghiên cứu khoa học và Phát triển kinh tế, số 13, tr.145 - 146.
2. Quốc hội (1946). Điều 67 Hiến pháp năm 1946.

Tài liệu tham khảo:

1. Ngô Thị Vân Anh (2021). *Bào chữa, bảo vệ quyền và lợi ích hợp pháp của người tham gia tố tụng dưới 18 tuổi theo quy định của Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015*. Tạp chí Giáo dục và Xã hội, số 6/2021.
2. Vũ Thị Thu Quyên (2012). *Quyền của người chưa thành niên phạm tội trong pháp luật quốc tế và pháp luật Việt Nam*. Tạp chí Dân chủ và pháp luật, số 5/2012.
3. Nguyễn Hữu Thế Trạch (2014). *Quyền bào chữa của bị can, bị cáo là người chưa thành niên trong tố tụng hình sự Việt Nam*. Luận án Tiến sĩ Luật học, Trường Đại học Luật TP. Hồ Chí Minh.
4. Trường Đại học Luật TP. Hồ Chí Minh (2012). *Giáo trình Luật Tố tụng hình sự Việt Nam*. NXB Hồng Đức.
5. *Bảo đảm quyền được chỉ định người bào chữa của bị cáo là người dưới 18 tuổi theo Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015*. <https://lsvn.vn>, ngày 02/10/2023.
6. *Người chưa thành niên bị buộc tội trong tố tụng hình sự theo pháp luật quốc tế và pháp luật Việt Nam*. <https://tapchitoaan.vn>, ngày 16/8/2022.